

Тема 22 Основні передумови виникнення біоетики. Предмет, принципи та коло проблем біомедичної етики.

1. Основні передумови виникнення біоетики.
2. Предмет, принципи та коло проблем біомедичної етики.

Передумови виникнення біоетики

- Фантастичні успіхи новітніх біотехнологій, які проявилися у ХХІ ст., породили цілий спектр світоглядно-етичних проблем. Безмежні технологічні можливості людини, яка використовує методи генної інженерії, клонування, потребують нової визначеності суспільства в плані ставлення до людини як природної й соціокультурної цінності. Постають проблеми моральних регулятивів, "стандартів", що дозволяють або забороняють певні втручання в людську біологію. Взагалі конструювання живого методами новітньої біотехнології породжує питання етичного і світоглядного характеру.

Феномен біоетики останніми роками привертає значну увагу філософів і методологів науки, природознавців і медиків як на Заході, так і в Україні.

- Вивчаючи наукові і філософські джерела, присвячені біоетиці, можна виявити принаймні два ракурси використання цього терміна (роботи М.Р'юза, Ед.Вілсона, Б.Реніца. В.Борзенкова, М.Кисельова. В.Крисаченка та ін.). Так, під біоетикою розуміють притаманну людині вроджену схильність розглядати певний спосіб дій як справедливий, а інший - як несправедливий. У певному розумінні, мова йде про дослідження біологічних засад кваліфікування. тяжіння до добра і зла .

Біоетика має визначити принципи і орієнтири недеструктивного ставлення людини до живого, включаючи й людське біологічне.

- В сферу біоетики потрапляють певні науково-дослідницькі і медичні дії, пов'язані з використанням новітніх біотехнологій у формі генної терапії, клонування, штучного запліднення, трансплантації. Але генну інженерію можна використовувати не лише в терапевтичних цілях, а й з метою взагалі будь-яких змін біологічного в людині, конструювання тілесності за її бажанням. Так би мовити, покращання заради покращання. Вочевидь, що в моральному сенсі є принципова різниця між втручанням генетики для зміни того, що працює ненормально, і її втручанням для створення досконалішого біологічного. У цьому відношенні біоетика намагається осмислити питання про те, чи є моральним саме таке втручання в людське біологічне? З точки зору біоетики, виникають також нові ракурси оцінки таких медичних процедур як, скажімо, аборти, або евтаназія.

Біоетичні проблеми, що знаходяться в центрі уваги філософів науки і природознавців,

- пов'язані з досягненнями сучасної генетики. Людство має єдиний самовиробляючий ресурс - біологічний. Всі інші ресурси можуть бути вичерпані. Саме тому пріоритети в науці на майбутнє тисячоліття потрошку зміщуються на користь наук про життя. Людство намагається взяти під контроль самовиробництво біологічних ресурсів, розкрити механізми енергетики клітини. синтезу біологічних продуктів, фотосинтезу та ін. Це має пряме відношення до розв'язання найважливіших проблем людства, а саме. проблем продовольчого потенціалу планети, екології існування людини, здоров'я людини".

У кінці липня 2000 р. генетики з США і Великобританії сповістили про початок нового етапу в розвитку біотехнологій

- . Вони зробили карту з приблизно 100 тис. генів у тілі людини, або карту геному людини. Науковці упевнені, що з нею вони увійшли в нову еру біології і медицини людини. З'явилась реальна можливість покращання "біологічного" в людині. Принципово це можливо на основі терапевтичного клонування - отримання людського ембріона, з якого будуть виділені так звані стовбурні клітини для вирощування кісткових, нервових, м'язових та інших тканин. Пізніше ця технологія може привести до вирощування цілих органів, наприклад, серця, нирок. З'явиться можливість розв'язання гострої проблеми - нестачі донорських органів, яка стримує сьогодні операції з трансплантації.

У своєму тяжінні до покращання "біологічного" в людині науковці орієнтуються **на створення досконалого як цінною "самого по собі"**.

- Іntenція вченого добре робити свою справу вже передбачає тяжіння до досконалого. Нові наукові відкриття - це прояв прогресу, тобто змін на краще. Але, як виявляється, ці зміни мають бути проаналізованими з погляду на виникнення майбутніх проблемних ситуацій та наслідків. Наприклад, доведено що зупинка серця на декілька хвилин призводить до незворотних змін у центральній нервовій системі. І якщо життя відновлено завдяки медичним заходам, а є шкідливі для людини наслідки, чи несе лікар відповідальність за них?

Право суб'єкта на свободу вибору

- Після фізіологічної стабілізації організму як системи ("оживлення") медичними методами є велика вірогідність того, що діти, що народяться в цього індивіда, успадкують елементи незворотних змін центральної нервової системи. Виникає запитання: хто зобов'язаний контролювати ситуацію? Вона досить складна - перехрещуються інтереси приватного і суспільного, окремого - людини, і цілого - суспільства. У цьому випадку може спостерігатися зіткнення, з одного боку. гуманізму, який не дозволяє втручання в рішення індивіда, тиск на особистість. З іншого - соціально-правових заходів, які повинні виконувати свої функції і контролювати всі події, які мають відношення до суспільних змін (бо суспільству потрібні здорові громадяни). Рішення, яке приймається, потребує глибокого осмислення. Важливо не порушити **право суб'єкта на свободу вибору** і врахувати те, що при недостатній увазі до проблеми ситуація, яка склалася, стає фактором, що псує генофонд.

Хто має право взяти на себе відповідальність вирішувати, які якості в людині кращі, а які ні?

- Історичним прообразом сучасного біотехнологічного перетворення живого є євгенічні наміри. Взагалі ідеї покращання роду людського не є новими. Платон писав: "Краще, що притаманне обом статям, слід з'єднувати якомога частіше. а найгірше - якомога рідше". Сам термін "євгеніка" був запропонований у 1883 році сером Френсісом Гальтоном. британським ученим, родичем Чарльза Дарвіна. Слово "євгеніка" у перекладі з грецької означає "гарна порода" або "шляхетне походження". На початку ХХ ст. ідеї Гальтона мали велику популярність серед політиків, учених та теоретиків у Європі і у Сполучених Штатах. "Суспільство не повинно дозволяти дегенератам створювати собі подібних... ми не маємо дозволяти громадянам небажаного типу залишати після себе потомство". - у свій час казав двадцятишестирічний президент Сполучених Штатів Теодор Рузвельт. Євгеніка не була лише абстрактною теорією. У Північній Америці і у Європі десятки тисяч "небажаних" людей було стерилізовано. Зрозуміло, що тлумачення того, хто є бажаним, а хто ні, багато у чому залежало від поглядів людей, які приймали рішення. Але хто має право взяти на себе відповідальність вирішувати, які якості в людині кращі, а які ні?

Всесвіт - єдина взаємопов'язана система.

- Для її функціонування потрібні різноманітні види та форми життя. Різноманітність є умовою гармонійності. Стосовно людей, якщо уявити, що усі будуть досконалыми, то не треба буде вчитися одне у одного, відпаде потреба у спілкуванні, взаєморозумінні. Крім того, створивши досконалі фізіологічні істоти, неможливо бути впевненим, що і їх духовність також буде досконалою. Віддавши перевагу найкращому, можна буде спостерігати однотиповість існуючого і втрату гармонії.
- З іншого боку, хто має право вирішувати, який вигляд має досконалість, наприклад, які риси характеру є найкращими? Крім того, відомо, що особисті відносини мають вигляд гармонії лише коли об'єкти мають різні якості. Отже, як будуть створюватись сім'ї, коли людина вже не зможе знайти в іншій те, чого немає у ній самій. Такі та інші проблеми виникають у зв'язку з біоетичним поглядом на майбутнє людини. Джон Ходжес закликає уводити новації в біотехнологіях за принципом: "Давайте будемо обережні, доки не будемо упевнені.

Проблема генного втручання

- Проблема генного втручання означає **вибір** між двома взаємовиключними можливостями зберігання життя. Перша - біологічне покращання людського генофонду. При цьому можуть виникнути такі зміни, що вплинуть і **на** особистісну визначеність. Друга - "невтручання": тобто зберігати людську особистість, **не** намагаючись цілеспрямовано коректувати пласт біологічного. Порівняння цих шляхів - це порівняння їх ціннісних орієнтацій. З одного боку, шлях генного корегування людського біологічного базується на бажанні допомогти людству. З іншого боку, пріоритетним є той шлях, який несе найменше зло для людини.

Етичні проблеми виникають у зв'язку з тим, що біотехнології, в принципі, не мають меж, - для вирішення дослідницьких завдань можливі будь-які маніпуляції.

- Наприклад, геном тварин,
- особливо свиней та мишей, дуже близький до генома людини. У генетиці зараз постає таке питання - чи можна занурювати гени свині в людину. У цьому контексті виникає питання, що таке людина в біологічному розумінні, чи відрізняється вона від тварин лише кількістю генів? Зрозуміло, що ні. Як ми знаємо, багато факторів у житті відбувається хаотичним чином. Переміщуючи гени, людина не може бути упевненою, що контролює зміни. Не можна ставитись, до генної інженерії як до конструктора ЛЕГО. Тільки людина може діяти на основі дійсного вибору, приймати рішення, змінювати їх, планувати створення об'єктів і нових ситуацій, вдосконалювати себе і здійснювати свої бажання, будувати своє майбутнє і уявляти собі задачі й можливості їх виконання. У той же час. людина змушена визнати свою кінецьність - у пізнанні, володінні обставинами і досягненні цілей, а також у здатності передбачити: вона підкорена часу і його змінам. Тому "дії людини невідривні від ризику". У цій ситуації постає стичне питання: "Хто буде відповідати за наслідки?"

Негативний суспільний досвід

- Негативний суспільний досвід, спричинений використанням наукових дослідницьких технологій в антигуманних цілях, стимулює до сьогоденних юридичних дій. Не дивно, що після того, як була клонована вівця Долі. Британський уряд заборонив репродуктивне клонування, спираючись на аргументацію положення про ризик зміни генетичної людської структури, внаслідок чого людина може втратити свою сутність. "Клонування людей залишається" з точки зору офіційного Лондону (як і інших столиць великої вісімки, в т.ч. Москви), за межами наукової і побутової етики" .

Досліджуючи етичні проблеми сучасної науки, відомий західний методолог науки Е.Агацці підкреслює:

- Досліджуючи етичні проблеми сучасної науки, відомий західний методолог науки Е.Агацці підкреслює: "Проблема наслідків вже була знайома традиційній етиці. Дія вважалась морально забороненою, коли вона має передбачуваний негативний наслідок - у співвідношенні з принципом, що слід не тільки не прагнути забороненого, але й обов'язково його уникати. Таким чином, від дій, які несуть за собою передбачувані негативні наслідки, необхідно відмовитись. Це вочевидь. Серйозна проблема виникає у тих випадках, коли дія як така не є морально індиферентною, має позитивну мету (можливо, у вищому ступені позитивну, що збігається з обов'язком), і разом з тим - передбачувані негативні наслідки"¹¹. Але той же Британський уряд дав свою згоду на клонування у медичних цілях, терапевтичне клонування.

Увагу завжди зосереджують на розвитку людини як особистості,

- удосконаленні її якостей та інтелекту, на особистих проблемах конкретної людини. Все це призвело, на погляд західних вчених, до культу людини як індивідуальності, до культивування вульгарних форм людського егоцентризму. який, безумовно, не може не відбиватися на будь-якій діяльності суб'єкта. Якщо в цьому ракурсі подивитися на наукове співтовариство. то очевидно, що людина, яка має високий рівень інтелекту та може користуватись великим обсягом знань, повинна бути відповідно морально і етично зорієнтована. Оскільки погляди людини на життя змінюються діалектичне, виникає потреба з'ясувати моральну і етичну "константу", яка буде контролювати цей процес.

Предметом біоетики в даному аспекті є з'ясування моральних гарантій,

- **які можуть давати загально-людські цінності** як регулятори занурення біотехнологій у людське біологічне, але цей розгляд ускладнює плюралістична орієнтація наукового мислення. При такому ставленні потрібно вагоме філософське обґрунтування запропонованих рішень біолого-медичних проблем. Плюралізм відкриває великі можливості для втілення біоконструкторської творчості дослідника в буття. Але, водночас, він може призвести до все більшого відчуження суб'єкта від суб'єкта, тоді як глобальна необхідність вимагає об'єднання світового суспільства будь-яким позитивним чином. У біоетичному сенсі це об'єднання - спосіб виживання людини як біологічної істоти і вища мета людського розуму, пов'язана з найважливішими ціннісними орієнтаціями людей - миром і злагодою.

Біоетика і релігія

- Моральні проблеми, пов'язані з успіхами новітніх технологій, впливають на масову свідомість не лише через дослідницькі дії наукового співтовариства. Його концепції, а й опосередковано. Наприклад, через релігійне трактування поглядів релігійних конфесій на можливість наслідків маніпулювання з людським біологічним матеріалом. Багато християн підтримують операції з трансплантації, обґрунтовуючи їх поновленням Біблійного принципу (на основі прикладу Христа): "Дати, щоб допомогти".

Основні проблеми біоетики пов'язані з вирішенням питання - до якої межі можливо проводити дослідження на людині та застосовувати всі отримані результати.

- Розповсюдженим методом, який сприяє наближенню до досконалості, може бути створення переліку норм або правил, яким необхідно слідувати, щоб досягти встановленої мети. Людська діяльність вважається "чинною" тому, що збігається з деякими ідеальними пізнавальними моделями. Це типово для діяльності, що має "моральні конотації". Дослідження діяльності людини "повинно брати до уваги цінності, правила та норми

Розвиток біоетики як глобальної мультидисциплінарної галузі наукових знань

- відбувається в планетарних координатах переходу біосфери в ноосферу і певною мірою є відображенням і наслідком цієї трансформації. Природнонаукове і філософське значення взаємозв'язку біосфери і ноосфери найбільш повною мірою було зрозуміле й осмислене академіком В. І. Вернадським — видатним ученим, мислителем і громадським діячем. Він був основоположником комплексу сучасних наук про Землю — геохімії, біогеохімії, радіогеології і гідрогеології. Працював в області кристалографії, мінералогії, біохімії і філософії постіндустріального суспільства. Його ідеї мали важливе значення в становленні сучасної наукової картини світу. Академік В.І. Вернадський розробив цілісне вчення про біосферу і еволюцію біосфери в ноосферу, в якій розум і діяльність людини, його наукова думка стають визначальним чинником розвитку і потужною силою. Вона за своєю дією на природу порівнянна з геологічними процесами. На формування сучасного світогляду і екологічної свідомості істотний вплив зробили погляди В.І. Вернадського про взаємовідношення природи і суспільства, внутрішню єдність людства і космосу. У сучасному розумінні біосфера (сфера життя) — це оболонка Землі, яка заселена живими організмами і постійно змінюється завдяки цим мікроорганізмам і продуктам їхньої життєдіяльності. Це «плівка життя», глобальна екосистема Землі, сукупність усіх живих організмів.

У гносеологічному плані біоетика

- існує як галузь знання і сукупність орієнтирів, що формуються на межі біології і етики. Вона є міждисциплінарною галуззю. Досліджуючи біологічні основи моральних феноменів, тобто того, що пов'язано з людиною, людською культурою, людськими цінностями. **біоетика виходить за межі природничих наук - у філософію .**

Предметом вивчення біоетики є

- розвиток системи цінностей,
- правил та принципів регулювання та розв'язання
- **етично навантажених** ситуацій між суспільством, людиною та живим оточенням
- у зв'язку з використанням новітніх технологій, **зокрема в медицині.**

Протягом 4 млрд років

- правила існування життя на планеті не змінювалися, все живе підпорядковувалося законам природного відбору і органічної біохімії. Але зараз наука замінює еволюцію за допомогою природного відбору еволюцією за допомогою розумного задуму.

ХТО ВОЛОДІЄ ІНФОРМАЦІЄЮ - ВОЛОДІЄ СВІТОМ

- Можливо, ми одне з останніх поколінь Homo sapiens. *Юваль Ной Харарі:*
- Через століття або два Землю будуть населяти організми, які будуть так само сильно відрізнятися від нас, як ми - від неандертальців або шимпанзе.
- Адже в наступних поколіннях ми навчимося модифікувати **наше тіло і розум**, і це стане головним продуктом економіки XXI століття.

Початок

- «Я – життя, яке бажає жити серед життя, яке хоче жити».
- (Альберт Швейцер - лікар-гуманіст, Нобелівська премія (1953 р.). Сформулював біоетичний принцип «благоговіння перед життям».
- Біоетика – це «наука виживання», «нова мудрість,
- котра об'єднує біологічні знання та загальнолюдські
- цінності» (гуманіст, лікар, «батько» біоетики Ван Ранселер Поттер (1911-2001).
- Биоэтика: наука выживания (1970),
- Биоэтика: мост в будущее (1971),

Біоетика дає відповідь на питання:

- «Чи існує межа втручання в природу людини за допомогою новітніх біомедичних технологій, **поза якої людина може перестати бути людиною ?** »
- СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МЕДИЦИНИ

Проблеми початку та завершення людського життя в контексті підходів біоетики

- **Сенс життя та переосмислення безсмертя в сучасному житті людини**
- **Біо-тілесний аспект безсмертя**
- **Трансгуманізм: аргументи «за» і «проти»**
- **Віртуальне безсмертя. Актуальне безсмертя. Безсмертя в культурі**
- **Свобода людини в суспільстві новітніх технологій.**

Біоетика знайомить з:

- - категоріями права на життя та права на охорону здоров'я людини в основних документах з прав людини; - поняттями «здоров'я», «хвороба» та «третій стан» як різними модусами життєдіяльності людини; - основними факторами здоров'я людини, зокрема ролями медицини та здорового способу життя як особистісного вибору.;
- - моделями взаємин між лікарем і пацієнтом та його родичами;
- - типами пацієнтів за психологічним реагуванням на захворювання;
- - поняттями лікарської помилки та ятрогенії;
- - проблемами стигматизації та дискримінації за хворобою

Біоетика дає відповідь на питання:

- «Якщо людину коли-небудь клонують, яким буде її статус ?
- БІОЕТИЧНІ ПРОБЕМИ МОРАЛЬНОГО СТАТУСУ НЕНАРОДЖЕНОЇ ЛЮДИНИ ТА ПОЧАТКУ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ
- **Біоетика дає можливість зрозуміти**, в чому полягають зміни в культурі репродуктивної поведінки людини, що відбулися під впливом досягнень медичних знань та розвитку системи охорони здоров'я, зокрема:
 - - розрив між сексуальною і репродуктивною поведінкою; - посилення автономії особистості, через
 - контроль за власною фертильністю; медикалізація природних процесів репродукції;
 - - адміністрування, «організація» народжування та переривання вагітності;

Біоетика знайомить з

- біоетичними проблемами використання новітніх допоміжних репродуктивних технологій:
- - десакралізацією і деінтимізацією народження людини;
- - руйнуванням традиційної етики **шлюбного зв'язку, батьківсько-дитячих відносин;**
- - інструментальним ставленням до ембріону;
- - комерціалізацією репродуктивної поведінки;
- - посиленням євгенічної складової.

В біоетиці можна знайти відповідь на питання:

- «Якими є етичні та правові умови участі людини в **медичному експерименті** ?
- **БІОЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ ТА ІНШИХ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ІНФЕКЦІЙ**
-
- Ви отримаєте знання про соціальну складову небезпечних інфекцій, особливості регулювання етично складних ситуацій, під час епідемій та роботи з хворими на небезпечні інфекції, що пов'язані зокрема з :
 - - правом окремої особи на охорону здоров'я, реалізацією “принципа автономії особистості пацієнта” та правом суспільства на охорону здоров'я ;
 - - стигматизацією та дискримінацією хворих на небезпечні інфекції, найбільш уразливих груп;
 - - особливостями проблеми ятрогенії під час реалізації біоетичних правил “інформованої згоди” та “достовірності” з хворими на небезпечні інфекції, зокрема на ВІЛ;
 - - впровадженям карантину, примусової госпіталізації та лікуванням, виявленям третіх осіб;
 - - етичними дилемами вакцинації.